

Міністерство освіти і науки України

Харківський національний університет імені В.Н. Каразіна

Кафедра соціально-економічної географії та регіоназнавства

“ЗАТВЕРДЖУЮ”

Проректор з навково-педагогічної роботи
А. В. Паптелеймонов

2019 р.

Робоча програма навчальної дисципліни

ЗАРУБІЖНІ ТЕОРІЇ СУСПІЛЬНОЇ ГЕОГРАФІЇ

рівень вищої освіти магістр
галузь знань 10. Природничі науки
спеціальність 106. Географія
освітня програма Економічна та соціальна географія
вид дисципліни обов'язкова
факультет геології, географії, рекреації і туризму

Програму рекомендовано до затвердження вченою радою факультету геології, географії, рекреації і туризму

“ 28 ” серпня 2019 року, протокол № 11

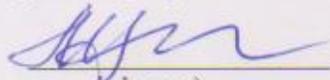
РОЗРОБНИКИ ПРОГРАМИ: (вказати авторів, їхні наукові ступені, вчені звання та посади)

Мезенцев К.В., доктор географічних наук, професор, професор кафедри соціально-економічної географії і регіоназнавства (0,25 ст.)

Програму схвалено на засіданні кафедри соціально-економічної географії і регіоназнавства

Протокол від “ 27 ” серпня 2019 року № 8

Завідувач кафедри соціально-економічної географії і регіоназнавства

(підпис)

Немець Л.М.
(прізвище та ініціали)

Програму погоджено методичною комісією факультету геології, географії, рекреації і туризму

Протокол від “ 28 ” серпня 2019 року № 1

Голова методичної комісії факультету геології, географії, рекреації і туризму

(підпис)

Жемеров О.О.
(прізвище та ініціали)

ВСТУП

Програма навчальної дисципліни “Зарубіжні теорії суспільної географії” складена відповідно до освітньо-професійної (освітньо-наукової) програми підготовки магістрів «Економічна, соціальна географія та регіональний розвиток» спеціальності 106 Географія.

1. Опис навчальної дисципліни

1.1. Мета викладання навчальної дисципліни: формування у майбутніх фахівців з економічної та соціальної географії теоретичних і методичних знань та практичних навичок суспільно-географічних досліджень з урахуванням світового досвіду, вмінь дискутувати та аналізувати наукові тексти.

1.2. Основні завдання вивчення дисципліни: забезпечити набуття студентами теоретичних знань з просторової організації людської діяльності, зокрема, просторової диференціації культури, населення, господарства, політичної діяльності, урбанізації, особливостей поведінки населення у просторі та впливу людини на довкілля, а також практичних навичок для участі у науковому дискурсі українською та англійською мовами. Дана навчальна дисципліна присвячена вивченню сучасних теорій і концепцій зарубіжної суспільної географії; поняттєво-термінологічного апарату, наукових підходів та методів дослідження в зарубіжній географії культури, географії населення, поведінковій географії, економічній географії, урбаністичній географії, політичній географії.

1.3. Кількість кредитів: 4

1.4. Загальна кількість годин: 120

1.5. Характеристика навчальної дисципліни	
Нормативна / за вибором <i>Нормативна</i>	
Денна форма навчання	Заочна (дистанційна) форма навчання
Рік підготовки	
1-й	1-й
Семестр	
1-й	1-й
Лекції	
11 год.	6 год.
Семінарські заняття	
22 год.	6 год.
Лабораторні заняття	
-	-
Самостійна робота, у тому числі	
87 год.	108 год.
Індивідуальні завдання	
-	

1.6. Заплановані результати навчання

Знати: ключові англійські суспільно-географічні терміни; базові концепції та методики зарубіжної суспільної географії; теорії географії культури, зокрема культурної екології, просторової дифузії культурних інновацій; теорії, що пояснюють просторове

поширення мов та релігій в світі, народної та масової культури; теорії географії населення, зокрема моделі демографічного переходу, демографічного рівняння, підходи до розв'язання демографічних проблем сучасності; теорії економічної географії, зокрема теорії розміщення сільського господарства, промисловості, верхніх секторів економіки; теорії урбаністичної географії, зокрема теорії постсоціалістичного міста, нездорової урбанізації, планетарної джентрифікації, сучасні моделі міст; теорії політичної географії, зокрема сецесіонізму, іредентизму, балканізації, електоральної поведінки населення, джерімендерингу; зміст найголовніших англомовних суспільно-географічних праць.

Вміти: вести наукову дискусію із суспільно-географічної проблематики; реферувати англомовні суспільно-географічні праці; робити презентацію результатів наукових досліджень українською та англійською мовами.

Бути здатним до: групової роботи, міжособистісної комунікації в процесі наукової дискусії, пошуку компромісних рішень; пояснювати та враховувати вплив людської діяльності на довкілля; обґрунтовувати доцільність прийняття рішень, виходячи з положень відповідних теорій світової суспільної географії.

2. Тематичний план навчальної дисципліни

Розділ 1. Теорії та концепції суспільної та культурної географії

Тема 1. Англо-американська суспільна географія: поняттєво-термінологічний апарат

Місце, простір, розміщення. Поняття місця. Поняття простору. Абсолютний та відносний простір. Простір життєдіяльності. Виробництво простору. Публічний та приватний простір. Поняття розміщення. Абсолютне та відносне розміщення. Географічне положення: site та situation. Абсолютний та відносний напрямок. Абсолютна та відносна відстань. Розмір і масштаб. Принцип полімасштабності. «Гра масштабами».

Просторова структура та взаємозв'язок місць. Поняття просторового поширення. Щільність. Градієнт щільності. Дисперсія. Концентрація. Паттерни. Зв'язність та доступність. Мережа. Повнота мережі. Відхилення напрямку.

Регіони. Поняття регіону. Просторові параметри, границі, ієрархічна впорядкованість. Формальний (однорідний) регіон. Функціональний (модальний) регіон. Перцепційний (вернакулярний) регіон.

Тема 2. Теорії географії культури

Культура і культурна географія. Поняття культури в зарубіжній суспільній географії. Культура як навчена модель поведінки, як спосіб життя. Базові поняття географії культури: риси культури, культурний комплекс, культурний регіон, культурний простір, глобалізація. Структура культури. Технологічна підсистема (артефакти). Соціологічна підсистема (соціофакти). Ідеологічна підсистема (ментіфакти). Поняття культурної інтеграції.

Концепція культурної екології. Енвайронментальний детермінізм. Посибілізм. Пробабілізм. Поняття культурного ландшафту.

Теорії походження та просторової дифузії культури. Неолітична (агрокультурна) революція. Поняття осередку культури. Осередки поширення культури. Культурна дивергенція та конвергенція. Багатолінійна еволюція. Просторова дифузія культури. S-крива дифузії. Стадії S-кривої дифузії. Форми просторової дифузії. Дифузія поширення та переміщення. «Заразна» (контагіозна) дифузія. Ієрархічна дифузія. Зворотна ієрархічна дифузія. Стимулююча дифузія. Бар'єри просторової дифузії. Акультурація та асиміляція. Транскультурація.

Народна та масова культура. Різноманіття народної культури. Народні будинки та народні традиції будівництва. Архітектурна дифузія. Огороджування. Географія парканів.

Традиційні системи землевпорядкування. Народні регіони. Однорідність масової культури. Регіоналізм масової культури.

Тема 3. Теорії географії населення

Демографія та географія населення. Базові поняття географії населення: народжуваність, смертність, фертильність, природний приріст, час подвоєння, коефіцієнти демографічного навантаження та потенційної демографічної підтримки. Густота населення. Демографічний вибух. Демографічні дані. Перепис населення.

Демографічні моделі. Модель демографічного переходу. Стадії моделі демографічного переходу. Концепції другого та третього демографічного переходу. Модель демографічного рівняння. Прогнозування населення. Ефект демографічної інкреції.

Демографічні проблеми та урядова політика. Перенаселення. «Недонаселення». Оптимальне населення. Теорія Томаса Мальтуса. Антимальтузіанська теорія: тези Естер Бозерап. Демографічна ємність території та перенаселення. Каїрський план. Неомальтузіанство. Корнукопіанство.

Етнічна географія. Етнічність. Етнічні провінції. Мобільність етнічних груп. Етнічна сегрегація. Поняття «плавильного котла».

Тема 4. Теорії географії мови та релігії

Географія мови. Різноманіття мов. Зникаючі мови. Просторова дифузія мов. Бар'єри дифузії. Зміни мов. Стандартні мови та діалекти. Лінгвістична географія. Піджин і креол. Піджинізація. Лінгва франка. Коїн. Коїнізація. Мова, територіальність та ідентичність.

Географія релігії. Релігія і культура. Просторова дифузія релігій. Релігійні ландшафти. Культурно-просторові паттерни релігій. Релігійне різноманіття та сегрегація.

Розділ 2. Теорії поведінкової, економічної, урбаністичної та політичної географії

Тема 1. Теорії поведінкової географії

Поведінкова географія та теорії просторової поведінки. Головні фокуси поведінкової географії. Імажинальна, часова географія. Сприйняття середовища. Сприйняття місця. Сприйняття природних ризиків. Зміст місця. Топофілія. Топофобія. Безмісцевість. Безрегіональність. Ментальні карти. Мобільність та простір життєдіяльності. Простори життєдіяльності та обізнаності. Просторово-часова призма. Просторово-часове стиснення.

Теорії просторової взаємодії. Перший закон географії Валдо Тоблера. Можливості, що втручаються. Узагальнююча модель Ульмана. Компліментарність. Трансферабельність. Вимірювання просторової взаємодії. Критична відстань. Затухання з відстанню. Тертя простору. Гравітаційна модель. Точка розриву. Потенціал взаємодії. Соціальна взаємодія як функція відстані.

Міграційні теорії. Міграція як просторова поведінка. Причини міграції. Бар'єри міграції. Просторова несумісність. Закони міграції Равенштайна. Модель «виштовхування-притягування». Зручність місця. Класифікація міграцій. Добровільні та насильницькі міграції. Вимушені міграції. Біженці та шукачі притулку. Просторові моделі міграції. Покрокова міграція. Ланцюгова міграція. Міграція за каналами зв'язку. Зворотна міграція. Міграційне поле. Міграційний потік. Теорія першого ефективного поселення Вільбура Зелінського.

Тема 2. Теорії економічної географії

Предмет економічної географії та економічний розвиток. Типи економічних систем. Поняття економічного розвитку. Вимірювання економічного розвитку. Економічні та неекономічні індикатори. Пояснення економічної недорозвиненості.

Первинний сектор. Теорії географії сільського господарства. Натуральне та комерційне сільське господарства. Екстенсивне та інтенсивне сільське господарство. Міське фермерство. Зелена революція. Модель Тюнена та її сучасне значення.

Виробництво, транспортування та високі технології. Розміщення підприємств вторинного сектору. Теорії географії транспорту. Просторові паттерни світового виробництва. Теорії розміщення промисловості. Модель Вебера та її сучасне значення. Високотехнологічні паттерни. Четвертинний та п'ятинний сектори.

Модель «центр-периферія». Теорія залежності. Теорія полюсів росту.

Тема 3. Теорії урбаністичної географії

Урбанізація та урбаністична географія. Урбаністична географія. Урбанізація як розбудова міст. Нездорова урбанізація. Урболандшафт. Базові функції міст. Походження міст. Розміщення міст. Фактори місцеположення. Еволюція міст. Агломерація. Конурбація. Мегалополіс. Світові та глобальні міста. Світова модель зростання міст. Урбанізація та економічний розвиток.

Системи міст. Теорія центральних місць. Ієрархія міст. Теорія «найпершого» міста. Закон «найпершого» міста Джеферсона. Індекс першості Правило «ранг-розмір» Ціпфа.

Просторова морфологія міст. Внутрішня морфологія міст. Моделі міського землекористування та густота населення міських територій. Конкурнеція за простір. Крива орендної ставки. Просторова морфологія західних та незахідних міст.

Модель концентричних зон. Секторна модель. Багатоядерна модель. Центральний діловий район міста. Даунтаун. Зелений пояс. Хінтерланд. Субурбія. Субурбанізація. Контурбанізація. Неконтрольований розвиток міст. «Окраїнні міста». Галактичні метрополіси. Скваттерні поселення. Джентрифікація. Міське планування. Партисипативне міське планування.

Тема 4. Теорії політичної географії

Держави, кордони та політична географія. Політична організація простору. Політична організація та геополітика. Держава та нація. Національна держава. Багатонаціональна держава. Бездержавна нація. Місто-держава. Сучасна держава. Буферні держави та буферні зони. Сфери впливу. Супранаціоналізм.

Розмір, форма та розміщення держав. Компактні держави. Держави інших форм. Анклави та ексклави. Розміщення столиці. «Замкнуті» країни. Виключна економічна зона.

Границя. Кордон. Пригранична територія. Типи границь. Реліктові кордони. Спирні кордони. Типи суперечок щодо кордонів: позиційна, територіальна, ресурсна, функціональна.

Єдність держави. Доцентрові та відцентрові сили. Націоналізм. Сепаратизм, автономний націоналізм. Іредентизм. Балканізація.

Електоральна географія. Просторові аспекти електоральної поведінки. Політичні системи. Політичні партії та виборчі блоки. Просторовий аналіз результатів виборів. Зміна територіальних виборчих округів. Джерімендерінг.

3. Структура навчальної дисципліни

Назви розділів і тем	Кількість годин											
	денна форма						заочна форма					
	усього	у тому числі					усього	у тому числі				
		л	с	лаб.	інд.	с. р.		л	с	лаб.	інд.	с. р.
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13
Розділ 1. Теорії та концепції суспільної та культурної географії												
Тема 1. Англо-американська суспільна географія: поняттєво-термінологічний апарат	14	2	2			10	13	1				12
Тема 2. Теорії географії культури	16	2	4			10	13	1				12
Тема 3. Теорії географії населення	15	1	2			12	16	1	1			14
Тема 4. Теорії географії мови та релігії	15	1	2			12	16	1	1			14
Разом за розділом 1	60	6	10			44	58	4	2			52
Розділ 2. Назва												
Тема 1. Теорії поведінкової географії	18	2	4			12	16	1	1			14
Тема 2. Теорії економічної географії	14	1	2			11	16	1	1			14
Тема 3. Теорії урбаністичної географії	15	1	4			10	15		1			14
Тема 4. Теорії політичної географії	13	1	2			10	15		1			14
Разом за розділом 2	60	5	12			43	62	2	4			56
Усього годин	120	11	22			87	120	6	6			108

4. Темі семінарських занять

№ з/п	Назва теми	Кількість годин
1	Терміни і поняття англо-американської суспільної географії	2
2	Просторова дифузія культурний інновацій	4
3	Демографічні моделі	2
4	Культурно-просторові паттерни релігій	2
5	Просторово-часова призма поведінки населення	2
6	Ментальні карти	2
7	Модель «центр-периферія»	2

8	Моделі просторової структури міст	2
9	Сучасні аспекти джентрифікації	2
10	Міська геополітика	2
Разом		22

5. Завдання для самостійної роботи

№ з/п	Види, зміст самостійної роботи	Кількість годин
1	Концепція культурної екології	15
2	Демографічні проблеми та урядова політика	14
3	Теорія першого ефективного поселення	15
4	Секторна модель економічної діяльності. Типи економічних систем	14
5	Просторова морфологія міст	15
6	Просторові аспекти електоральної поведінки	14
Разом		87

6. Індивідуальні завдання

7. Методи контролю

Система контролю передбачає проведення різних форм контролю, серед яких поточний і підсумковий. Поточний контроль роботи студентів включає оцінку за семінарські заняття, самостійну роботу, індивідуальне завдання, контрольну роботу. Підсумковий контроль здійснюється у формі екзамену.

Поточний контроль, самостійна робота, індивідуальні завдання								Екзамен	Сума		
Розділ 1				Розділ 2						Кон-трольна робота, передбачена навчальним планом	Разом
T1	T2	T3	T4	T1	T2	T3	T4				
5	5	5	5	5	5	5	5	20	60	40	100

T1, T2 ... – теми розділів.

Шкала оцінювання

Сума балів за всі види навчальної діяльності протягом семестру	Оцінка за національною шкалою
	для чотирирівневої шкали оцінювання
90-100	відмінно
70-89	добре
50-69	задовільно
1-49	незадовільно

9. Рекомендована література

Основна література

1. Fellmann J.D., Bjelland M.D., Getis A., Gettis J. Human Geography: Landscapes of Human Activities. – McGraw Hill Publishers, 2010. – 512 p.
2. Fouberg E.H., Murphy A.B., de Blij H. J. Human Geography: People, Place, and Culture. New York: John Wiley, 2010. – 544 p.
3. Hubbard Ph., Kitchin R., Valentine G. (eds.). Key Texts in Human Geography. – London: SAGE. – 236 p.
4. Kuby M., Harner J., Gober P. Human Geography in Action. – New York: John Wiley, 2010. – 560 p.

Допоміжна література

1. Aitken S., Valentine G. Approaches to Human Geography. London: SAGE Publications, 2006. – 349 p.
2. Anderson K., Domosh M., Pile S., Thrift N. (eds.). Handbook of Cultural Geography. – London: Sage Publ., 2002. – 580 p.
3. Clark G.L., Feldman M.P., Gertler M.S. (eds.). The Oxford Handbook of Economic Geography. – Oxford: Oxford Univ. Press, 2000. – 742 p.
4. Del Casino JR. V.J., Thomas M., Cloke P. Panelli R. (Eds). A Companion to Social Geography. – John Wiley & Sons, 2011. – 568 p.
5. Duncan J.S., Johnson N.C., Schein R.H. (eds.). A Companion to Cultural Geography. – Oxford: Blackwell Publishing Ltd, 2004. – 529 p.
6. Gregory D., Johnston R., Pratt G., Watts M., Whatmore S. (eds.). Dictionary of Human Geography. – Blackwell Publ., 2009. – 1052 p.
7. Hall T. Urban Geography. – London: Routledge, 2006. – 198 p.
8. Knox P., Pinch S. Urban Social Geography. – London: Pearson, 2010. – 373 p.
9. Rubenstein J.M. The Cultural Landscape: An Introduction to Human Geography. Upper Saddle River, N.J.: Pearson Education, 2010. – 510 p.
10. Smith S.J., Pain R., Marston S.A., Jones J.P. (eds). The SAGE Handbook of Social Geographies. – London: SAGE Publications, 2010. – 614 p.
11. Warf B. (ed.). Encyclopedia of Human Geography. – Thousand Oaks: Sage Publ., 2006. – 616 p.
12. Олійник Я.Б., Мезенцев К.В. Сучасні напрями суспільно-географічних досліджень регіонального розвитку та прогнозування в університетах США, Канади та Великої Британії // Вісник Київського ун-ту. Географія. – К., 2006. – Вип. 53. – С. 39-43.

10. Посилання на інформаційні ресурси в Інтернеті, відео-лекції, інше методичне забезпечення

1. Географічний портал. Режим доступу: <http://geosite.com.ua/>
2. Сайт геолого-географічного факультету Харківського національного університету ім. В.Н.Каразіна. Режим доступу: <http://www-geology.univer.kharkov.ua/>
3. Сайт наукової бібліотеки Харківського національного університету ім. В.Н.Каразіна. Режим доступу: <http://www-library.univer.kharkov.ua/ukr>
4. Сайт географічного факультету Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Режим доступу: <http://www.geo.univ.kiev.ua>